

Анотація

Терзі О. О. Інтеграційне право як комплексна галузь законодавства України: теоретичні основи. — Стаття.

У статті визначається статус інтеграційного права в системі права. Воно розглядається як комплексна галузь законодавства, що включає норми різних галузей права і законодавства, що регулюють інтеграційні відносини.

Ключові слова: інтеграція, право, інтеграційне право, інтеграційні відносини, правове регулювання інтеграційних відносин.

Summary

Terzi E. O. Law of integration as a complex branch of legislation of Ukraine: teretical basis. — Article.

The article defines the status of the law of integration in the law system of Ukraine. It is regarded as a complex branch of law, that includes norms of various branches of law and legislation governing the relations of integration.

Keywords: integration, law, integration law, integration relations, regulation of integration relations.

УДК 340.142

С. М. Глубоченко

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ СВІТОГЛЯДУ СУБ'ЄКТІВ СУДОВОЇ ПРАВОЗАСТОСОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах реалізації реформи судової системи в контексті світової та, особливо, європейської інтеграції надзвичайну актуальність отримують питання теоретичного та філософського осмислення фундаментальних принципів та особливостей судової правозастосовчої діяльності. Правозастосовча діяльність суду набуває особливої наукової актуальності в сучасних умовах реформування нормативно-правової бази системи правосуддя та її наближення до стандартів та зразків права Європейського Союзу.

Різним аспектам розуміння змісту правозастосовчої діяльності присвячено чимало правознавчих досліджень. Це, зокрема, праці дослідників С. Амосова [1], Д. Бочарова [2], О. Волкової [4], В. Куфтирева [5], В. Новицького [6], М. Рісного [8] тощо. Багато в чому погляди науковців збігаються, проте можна виділити і специфічні для наукових шкіл відмінності.

Наукові розвідки щодо правозастосовчої діяльності та судового розсуду як її прояву у системі правосуддя у роботах зазначених дослідників висвітлювали як загальні, так і специфічні аспекти проблеми, проте структурний аналіз світоглядної компоненти у правозастосовчій діяльності та її фундаментальних основ, зокрема гносеологічних параметрів, не проводився.

Саме тому метою статті є комплексний аналіз гносеологічних параметрів світогляду суб'єктів судової правозастосовчої діяльності.

Гносеологія судової правозастосовчої діяльності та, зокрема, судового розсуду реалізується в процесі судового пізнання. У судовому пізнанні здебільшого ми маємо справу з раціональним пізнанням.

Раціональне пізнання — це пізнавальний процес, що відбувається на рівні абстракцій у формі гіпотез, теорій, законів та причинно-наслідкових зв'язків [9, 141]. Тобто на рівні раціонального пізнання суб'єкт правозастосовчої діяльності будує модель певної події, випадку, дії на основі окремих фактів дійсності. Інші види пізнання — чуттєве, метафізичне — використовуються суб'єктами правозастосовчої діяльності набагато менше, проте їх значення применшувати неможна.

Судове пізнання реалізується з метою вірного застосування судом норм права для вирішення справи по суті. Суддя цілеспрямовано пізнає факти та докази, що мають відношення до справи. При цьому судове пізнання досить чітко регламентується процесуальним правом.

Раціональне пізнання можна розрізнити у двох формах — безпосередній (емпіричній) та опосередкованій (доказування) формі. Щодо цього А. Власов зазначає, що дії, які мають місце під час судового засідання, судді пізнають через свої органи почуттів: чують показання сторін та свідків, бачать їх реакції на перебіг подій, оглядають матеріальний об'єкт позову та речові докази [2, 23]. Після емпіричного та чуттєвого пізнання фактів та доказів суддя переходить до їх оцінки, де гносеологічна функція його світогляду реалізується у забезпеченні якомога більш всебічного та об'єктивного дослідження наданих суду фактів та доказів.

С. Амосов зазначає, що, вирішуючи справу по суті, суд має досягнути певного рівня пізнання об'єктивної дійсності, засвоїти необхідну інформацію. Для досягнення цієї мети використовуються всі можливості сприйняття. Проте судове пізнання завжди відбувається опосередкованим шляхом [1, 15].

На цьому етапі суб'єкт правозастосовчої діяльності зіштовхується з такими гносеологічними параметрами власного світогляду, як проблематика істини та авторитету. Істина з'ясовується суддею при оцінці достовірності наданих йому для пізнання та дослідження фактів та доказів. При цьому процес судового пізнання реалізується за стандартними законами пізнання — через чуттєве осягнення наданих фактів, властивостей об'єктів та поведінки учасників процесу до раціонального осмислення сприйнятого. У результаті безпосереднього аналізу наданих суду фактів та доказів у свідомості правозастосувача формується певна система пізнання.

О. Пуха зазначає, що предметом пізнання при вирішенні судової справи є певна система, в якій факти виступають як своєрідні системоутворювальні елементи. Ними можуть бути будь-які явища, фізичні процеси чи події. При цьому докази завжди мають об'єктивний зміст (відображений факт об'єктивної дійсності) і суб'єктивну форму (відображення у свідомості конкретного суб'єкта), тобто містять елементи, властиві будь-якому процесу пізнання [11]. Можемо додати, що якщо факти та докази виступають окремими елементами системи пізнання, то функціональними зв'язками між даними елементами, на

нашу думку, є світоглядні гносеологічні орієнтири (стереотипи) суб'єкта судової правозастосовчої діяльності.

Роль світоглядних стереотипів свідомості правозастосувача у процесі судового пізнання не можна применшувати. З одного боку, стереотипи у судовому пізнанні виступають засобом економії часу суб'єкта судової правозастосовчої діяльності, адже досягти повної об'єктивності у пізнанні фактів та доказів по справі є *a priori* неможливим. Тому використання накопиченого суддею професійного досвіду, що стає частиною його світогляду у формі певних стереотипів, є доречним. Всебічне пізнання фактів та доказів є запорукою проти негативного впливу стереотипів на процес судового пізнання, адже збільшення обсягу досліджуваної інформації перетворює стереотип з типового зразка для формування оціночного судження на «економний» пізнавальний світоглядний орієнтир у свідомості суб'єкта судового правозастосування.

Таким чином, відображення фактів і доказів у свідомості правозастосувача опосередковується його власним світоглядом. Тобто на процес пізнання суддею фактів та доказів впливають засвоєні ним протягом життя фундаментальні життєві орієнтири та професійний досвід: ідентифікація смислу та мети життя, формування життєвої позиції, в тому числі і в професійному плані. Тобто можемо визначити, що гносеологічна (пізнавальна) функція світогляду суб'єкта правозастосування полягає у тому, що сформований протягом життя світогляд правозастосувача дає йому необхідні знання про світ в цілому, які він використовує при аналізі достовірності та вагомості наданих йому для оцінки фактів та доказів, та про окремі типові випадки судової практики, зокрема, які формують певні стереотипи у судовому пізнанні правозастосувача. Способи з'ясування необхідної істини також є частиною гносеологічної функції світогляду суб'єкта судової правозастосовчої діяльності.

Тобто процеси пізнання і доказування у правозастосовчій діяльності суду щільно взаємопов'язані, адже істина встановлюється суддею на основі пізнання фактів і доказів, а висновки у справі являють собою по суті результати взаємодії доказів і гносеологічних основ світогляду суб'єкта правозастосовчої діяльності.

С. Амосов додає, що метод судового пізнання у науці традиційно розглядається як засіб встановлення істинного судження про реальні події та існуючі предмети, тобто істинне судження завжди є кінцевою метою судового пізнання [1]. Проте на процес раціонального осягнення фактів та доказів у будь-якому разі впливає сформоване суб'єктом правозастосовчої діяльності протягом життя ставлення до подібних подій, предметів та актів поведінки. Здебільшого такий вплив світогляду на процес судового пізнання знаходить своє вираження у явищі судового розсуду. Суддя, який здійснює певний законодавчо обумовлений вибір у межах кількох альтернатив, у процесі пізнання та оцінки наданих йому фактів та доказів обов'язково приходять до порівняння подій та предметів з аналогічними зразками, що містяться у його світогляді, які він засвоїв протягом життя. У даному разі порівняння у процесі судового пізнання є наслідком явища світоглядної стереотипізації, про яке вже було згадано вище.

Таким чином, судовий розсуд можна розглядати як прояв пізнавальної та аксіологічної функції суду. При цьому пізнання, що передує дискреційному рішенню у справі, завжди є порівняльним пізнанням. Компаративний підхід у судовому пізнанні виявляє себе навіть у порівнянні суб'єктом судової правозастосовчої діяльності позицій, поведінки та інших подій суб'єктів доказування.

В. Новицький зазначає, що обґрунтуванням правозастосування суду до сумнівного факту є судовий розсуд, що базується на пізнавальній та оціночній функції суду та діючому законодавстві, тобто інформації про факт та інформації про діюче право [6, 128]. При цьому роль світогляду у цьому пізнавальному процесі є беззаперечною. Наприклад, О. Попкова у розвиток цього зазначає, що розсуд правозастосувача — це одночасно і його внутрішнє переконання [7, 33]. Тобто в цьому випадку критерієм вибору того чи іншого законодавчо обумовленого варіанта рішення у справі виступає результат інтуїтивного пізнання. А вже потім, прислухаючись до голосу інтуїції або внутрішнього переконання, суддя раціоналізує свій вибір за допомогою логічного обґрунтування пізнання фактів та доказів.

В. Новицький вказує, що інтуїцією судді є його думка, проте вона не може замінити остаточне, обґрунтоване судження, тому судові пізнання необхідно розділити на два етапи: 1) попереднє або інтуїтивне пізнання, думка та 2) повне знання, знання про істинну сутність вивченого предмета. При цьому інтуїтивний висновок будь-який правозастосувач аргументовано визначить за допомогою логічних прийомів, відштовхуючись від фактично наявних доказів. Суб'єктивна впевненість у достовірності того чи іншого доказу є первинною [6, 277].

Тобто якщо первинне знання формується у результаті взаємодії знання та світогляду суб'єкта судової правозастосовчої діяльності відразу, то вторинне пізнання потребує поступового просування від інтуїтивного відчуття до порівняння та аналізу фактів і доказів у справі.

Таким чином, у результаті проведеного аналізу доходимо висновку, що відображення фактів і доказів у свідомості правозастосувача опосередковується його власним світоглядом. Тобто на процес пізнання суддею фактів та доказів впливають стереотипи, що є результатами його професійного та життєвого досвіду. Тобто можемо визначити, що гносеологічна (пізнавальна) функція світогляду суб'єкта правозастосування полягає у тому, що сформований протягом життя світогляд суб'єкта судової правозастосовчої діяльності дає йому необхідні знання про світ в цілому, які він використовує при пізнанні та дослідженні достовірності та вагомості наданих йому для аналізу фактів та доказів. На процес раціонального осягнення фактів та доказів, крім цього, впливає сформоване суб'єктом правозастосовчої діяльності протягом життя ставлення до схожих з пізнаваними подій, предметів та актів поведінки. Здебільшого такий вплив світогляду на процес судового пізнання знаходить своє вираження у явищі судового розсуду. Суддя, який здійснює певний законодавчо обумовлений вибір у межах кількох альтернатив, у процесі судового пізнання обов'язково приходить до порівняння подій та предметів з аналогічними зразками, що містяться

у його світогляді, які він засвоїв протягом життя. У даному разі порівняння у процесі судового пізнання є наслідком явища світоглядної стереотипізації як гносеологічної основи світогляду суб'єкта судового правозастосування.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку стосуються більш детального дослідження закономірностей взаємодії стереотипів судового пізнання та права, трансформації інтуїтивного пізнання фактів та доказів у справі в раціональне пізнання та логічне обґрунтування. Аналіз гносеологічних параметрів світогляду суб'єктів правозастосовчої діяльності дозволить визначити світогляд як ідеологічну основу явища судового розсуду.

Література

1. Амосов С. М. Судебное познание в арбитражном процессе : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.15 / С. М. Амосов. — М., 2004 — 321 с.
2. Бочаров Д. О. Доказування у правозастосовчій діяльності: загальнотеоретичні питання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Д. О. Бочаров. — Х., 2006. — 201 с.
3. Власов А. А. Гражданское процессуальное право : учебник / А. А. Власов. — М. : ТК Велби, 2003. — 432 с.
4. Волкова Е. И. Судебное правоприменение как познаватель-но-оценочная деятельность: вопросы теории : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е. И. Волкова. — Белгород, 2009. — 196 с.
5. Куфтирев В. П. Суддівський розсуд у теорії права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. П. Куфтирев — К., 2009. — 22 с.
6. Новицкий В. А. Теория российского процессуального доказывания и правоприменения : монография / В. А. Новицкий. — Ставрополь : Изд-во СГУ, 2002. — 584 с.
7. Попкова О. А. Судебное доказывание и усмотрение суда в гражданском процессе // Государство и право. — 2000. — № 2. — С. 30–37.
8. Рісний М. Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / М. Б. Рісний — Л., 2006. — 17 с.
9. Философия : учеб. для высш. учеб. завед. — Ростов н/Д : Феникс, 1999 — 576 с.
10. Пуха О. Про судові докази в цивільному процесі [Електронний ресурс] / О. Пуха. — № 26(204) 29 червня 2010 р. — Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/issue/?uid=204>

Анотація

Глубоченко С. М. Гносеологічні параметри світогляду суб'єктів судової правозастосовчої діяльності. — Стаття.

У статті розглядається роль гносеологічних параметрів світогляду суб'єктів правозастосовчої діяльності у процесі її реалізації, комплексно аналізується поняття та зміст судового пізнання у процесі судового правозастосування як прояву правозастосовчої діяльності. Автор доходить висновків про те, що світогляд судді формує певну гносеологічну основу, яка обумовлює поетапне пізнання фактів та доказів у певній справі та прийнятті рішення у ній. Даний процес реалізується з урахуванням використання сформованих протягом життя у свідомості суб'єкта правозастосовчої діяльності стереотипів для проведення порівняння у процесі судового пізнання.

Ключові слова: правозастосовча діяльність, правозастосовний розсуд, судовий розсуд, гносеологічні основи судового розсуду.

Аннотация

Глубоченко С. М. Гносеологические параметры мировоззрения субъектов судебной правоприменительной деятельности. — Статья.

В статье рассматривается роль гносеологических параметров мировоззрения субъектов правоприменительной деятельности в процессе ее реализации, комплексно анализируется понятие и содержание судебного познания в процессе судебного правоприменения как проявления правоприменительной деятельности. Автор приходит к выводам, что мировоззрение судьи формирует определенную гносеологическую основу, которая обуславливает поэтапное познание

фактов и доказательств в определенном деле и принятии решения в нем. Данный процесс реализуется с учетом использования сформированных на протяжении жизни в сознании субъекта правоприменительной деятельности стереотипов для проведения сравнений в процессе судебного познания.

Ключевые слова: правоприменительная деятельность, правоприменительное усмотрение, судебное усмотрение, гносеологические основы судебного усмотрения.

Summary

Glubochenko S. M. Gnoseological parameters of the outlook of persons who implement law in court practices. — Article.

The role of the gnoseological parameters of the outlook of persons who implement law is reviewed in the article in the context of law implementation itself; the notion and content of the judicial exploration within the judicial law implementation is analyzed as the law implementation itself. The author comes to a conclusion that the judge's outlook and ideology forms certain gnoseological basis that leads to multidimensional evaluation of facts and evidence in a particular case, issuing judgment therein. Such process occurs with the consideration to lifetime stereotypes of the person enforcing law for comparison purposes in the judicial exploration.

Keywords: law implementation; law implementation discretion; court discretion; gnoseological basis for court review.

УДК 341.231.14(4):340.132.6

Л. А. Цвігун

ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність дослідження визначається важливістю правотлумачної діяльності Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Саме практика ЄСПЛ багато в чому формує сучасне обличчя правових систем, що функціонують на Європейському континенті. Рішення Суду, будучи обов'язковими для виконання в усіх державах — членах Ради Європи, на сьогоднішній день являють собою одне з джерел права цих держав та поступово поширюють вплив судового прецеденту на романо-германську правову сім'ю. Важливість діяльності ЄСПЛ можна яскраво побачити через постійне збільшення числа заявників, що звертаються до даного органу правосуддя. Р. Рісдалл, один з колишніх президентів ЄСПЛ, визначав його діяльність як квазіконституційний суд цілої Європи [1, 2]. Принципи тлумачення норм права, що використовуються ЄСПЛ, мають використовуватись в кожній державі, що є членом Ради Європи.

Метою дослідження є аналіз принципів тлумачення норм права ЄСПЛ та їх застосування на прикладні конкретних справ, що розглядались ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. Правовою основою рішень ЄСПЛ, є Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція). Саме її норми підлягають тлумаченню та інтерпретації зі сторони Суду. Тлумачення Конвенції має обов'язково враховувати її особливу природу як «правозахисного» договору. В центрі уваги інтерпретатора повинні бути права людини, що